

УДК 271.2-1:355.48((470+571):477)“2022/...”(092)
DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.18>

ТРАНСФОРМАЦІЇ БОГОСЛОВСЬКИХ ПОГЛЯДІВ МИТРОПОЛИТА КИЇВСЬКОГО І ВСІЄЇ УКРАЇНИ ЕПІФАНІЯ У ЧАС ВІЙНИ: ПОШУК ДУХОВНОЇ ОПОРИ В КРИЗОВУ ЕПОХУ

Василь Лозовицький

*Волинська православна богословська академія,
богословський факультет, кафедра Священного Писання і Богослов'я,
вул. Градний узвіз, 5, 43025, м. Луцьк, Україна
<http://orcid.org/0000-0001-5645-4309>*

Війна, незалежно від свого контексту чи часу, завжди привертає до себе увагу причому не лише політиків та військових, але й релігійних мислителів. У сучасному, переповненому різними викликами та конфліктами світі богословські пошуки виявляються важливим складовим елементом духовних основ життя. В періоди воєн та конфліктів вони стають предметом особливого інтересу та переосмислення. Цей період непевності та стресу змушує глибше замислитися над питаннями віри, сенсу життя та моральних цінностей. Завдяки цьому богословські концепції опиняються в центрі уваги, і в такий спосіб допомагають людям знаходити внутрішню опору та моральне відновлення в умовах військової агресії. Пропонована стаття присвячена дослідженню трансформацій, що відбуваються в богословських пошуках, зокрема безпосередньо в богослов'ї митрополита Епіфанія, під час війни, коли суспільство загалом та окремі індивіди локально зазнають глибоких змін як у своєму внутрішньому світогляді та сприйнятті духовного, так і значних потрясінь у буремному повсякденні.

В статті аналізується політичне богослов'я митрополита Епіфанія. Показано, що його зародження та розвиток є реакцією на суспільно-політичні процеси сучасної України, позначені необхідністю формування національної самосвідомості нації, а також відгуком на війну українців проти російських загарбників. Доведено, що важливими категоріями його політичного богослов'я є свобода, відповідальність, відкритість до діалогу та заклик до єднання. Зазначається, що митрополит Епіфаній вважає єдність всіх православних в майбутньому за цілком досяжний кінцевий результат. Характерними ознаками цього богослов'я є глибока віра, вірність традиції та патріотична позиція, що відображається у живій єдності Церкви з життям народу та його долею.

Проаналізована трансформація богословських поглядів митрополита Епіфанія від морального богослов'я до політичного відображає глибоку інтеграцію релігійних і політичних вимірів в умовах військового конфлікту. Його провідна роль у формуванні діалогу та співпраці між різними соціальними групами свідчить про важливість духовного лідерства у забезпеченні миру, солідарності та гармонії в суспільстві.

Ключові слова: політичне богослов'я, митрополит Епіфаній, свобода, віра, діалог, єднання.

У сучасному, переповненому різними викликами та конфліктами світі богословські пошуки виявляються важливим елементом духовних основ життя. В періоди воєн та конфліктів вони стають предметом особливого інтересу та переосмислення. Пропонована стаття присвячена дослідженню трансформацій, що відбуваються в богословських пошуках, зокрема безпосередньо в богослов'ї митрополита Епіфанія, під час війни, коли суспільство загалом та окремі індивіди локально зазнають глибоких змін як у своєму внутрішньому світогляді та сприйнятті духовного, так і значних потрясінь у буремному повсякденні.

Війна, незалежно від свого контексту чи часу, завжди привертає увагу не лише політиків та військових, але й релігійних мислителів. Цей період непевності та стресу змушує глибше замислитися над питаннями віри, сенсу життя та моральних цінностей. Таким чином, богословські концепції виявляються в центрі уваги, допомагаючи людям знаходити внутрішню опору та моральне відновлення в умовах конфлікту.

Митрополит Епіфаній, як Предстоятель Помісної Православної Церкви України, є визнаним духовним лідером та мислителем [10], публічною й медійною фігурою. Його богословські погляди відображають еволюцію православного богослов'я сучасної України в контексті війни. Важливо відмітити те, що богослов'я живе і живиться двома джерелами – з одного боку, воно завжди наповнене Духом Божим, а з іншого, наповнюється духом народу, який складає Тіло Христове. Саме через це істинне богослов'я, опираючись на незмінні догмати Церкви та вчення Святих Отців зазнає, між тим, трансформацій. Означені явища відомий сучасний богослов архім. Кирило Говорун назвав «риштуванням Церкви» [2]. В межах певних трансформацій народжуються відповіді на гострі запити не лише богословів, але, а можливо і більшою мірою, мирян, для яких це слово твориться, живе і розвивається. Саме таким богослов'ям ми бачимо і богослов'я митрополита Епіфанія, якому судилося служити Богові та людям в період тяжких випробувань українського народу.

Богословський шлях митрополита Епіфанія проходить безпосередньо у епохальному історично-важливому етапі становлення власне української Православної Церкви, як рівноправної серед інших помісних православних церков. Тому цілком закономірно, що відповідно до тих чи інших суспільно-духовних запитів в його богословських пошуках ми бачимо і відлуння тих суспільних подій, на ґрунті яких він доносить слово Христове у своїх проповідях народові. І хоча на початковому етапі своєї діяльності митрополит Епіфаній акцентував увагу на моральних та етичних аспектах православної віри, необхідність утвердження власне української Православної Церкви, якій він служив та служить, додає до його праць елементи політичного богослов'я.

Як феномен політичне богослов'я досліджується в контексті відносин держави та церкви. На сьогодні виділяють декілька типів державно-церковних відносин, які достатньо досліджені. Доволі поширеними є наступні моделі: цезарепапізм, теократія, державна церква, відокремлення церкви від держави, проміжний стан між моделлю державної церкви і моделлю повного відокремлення [14]. Але М. Палінчак та М. Громович виділяють і державно-церковні відносини, які склалися впродовж історії України. Зокрема, це: киево-руська модель, козацько-могилянська модель, модель часів державного будівництва в 1917–1919 рр, радянська модель [14]. Перераховані типи державно-церковних відносин формувались в певних історичних умовах і через них розкривається складний взаємозв'язок релігійного, соціального та політичного буття. У період незалежності України, особливо на початковому її етапі, запит суспільства на духовні практики був доволі великим, що зумовило швидке формування широкої поліконфесійної мапи України. Вдала модель державно-церковних відносин, яку український релігієзнавець О. Климов назвав «демократичною моделлю» [8, с. 15–22], гарантуючи громадянам свободу вибору та віросповідань, уможливила повне задоволення духовних потреб громадян України.

Водночас, варто відмітити, що в Україні завжди, тією чи іншою мірою, в фокусі уваги державної влади було православ'я. Це, безумовно, пов'язане з його історичною спадщиною, яка вплинула і на сучасний його стан в державі. Ця християнська конфесія є найчисельнішою, якщо враховувати представників усіх православних гілок, в Україні. На 2020 рік, згідно досліджень центру Разумкова, в Україні відносили себе до вірних

Православної церкви України 34%, 13,8% назвали себе вірними Української православної церкви (Московського патріархату), 8,2% – Української греко-католицької церкви, значна частина опитаних (27,6%) зазначали, що вважають себе православними, але не відносять до якоїсь церкви [9].

Православна Церква України наразі найбільшою мірою відповідає загальнодержавній потребі формування української православної самосвідомої нації. Показовим прикладом тому є зацікавленість, на той час президента України, П. Порошенка та представників уряду в наданні Українській Православній Церкві Томосу про автокефалію у січні 2019 року Вселенським патріархом Варфоломієм I та Священним Синодом Константинопольської православної церкви. На сучасному етапі таким прикладом є прийняття Верховною Радою України законопроекту № 9431, яким було змінено дати святкування Різдва Христового в Україні з 7 січня на 25 грудня (з метою відмови від російської спадщини нав'язування відзначення події), що й знайшло підтримку переважної більшості населення країни. Відповідно, на Православну Церкву України покладається з боку держави надія на утвердження православної самосвідомості українця в контексті «українського світу», тобто в контексті культури, мови, цінностей та історичної спадщини української нації.

Важливо відмітити, що з кожним роком незалежності України очікування українців на помісну Православну Церкву зростало і міцнішало, хоча і наражалося на потужний спротив Української Православної Церкви МП, яка намагалась утримувати в будь-який спосіб свої позиції. Протистояння двох православних церков в Україні, яке розвивалось на ґрунті загострення в цілому геополітичних процесів, українські релігієзнавці слушно визначили як протистояння двох світів: «руського міра» та «українського світу» [6, с. 196]. А. Арістова влучно підмічає, що в такі періоди відбувається «швидке перетворення релігійних доктрин на політичні ідеології» [1, с. 16], що і спостерігається в концепції «руського міра» і тут «церква легко втягується в культурні війни, політичні за своєю природою» [5, с. 17]. В цьому протистоянні водночас і знаходиться для свого розвитку сприятливе середовище українське політичне богослов'я, що є абсолютно закономірним, оскільки Церква не може бути поза суспільним буттям її вірних. Митрополит Шептицький ще сто років тому говорив про те, що витіснення Церкви лише в приватну сферу (її приватизація) є ударом по Церкві [16].

З активною фазою військового конфлікту та зростанням геополітичної напруги, митрополит Епіфаній не залишає вірних без відповіді щодо їхньої участі у війні, щодо духовного ставлення до ворога. Він зауважує на тому, що захист власного життя, захист Батьківщини, своєї землі та власного дому не може бути гріхом, навіть якщо при цьому доводиться вбивати [13].

В умовах війни в проповідях Предстоятеля ПЦУ червоною ниткою проходить тема необхідності об'єднання усіх православних вірних України в лоні єдиної Церкви. Ще на початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, він наголошував: «Ми готові прийняти всіх з любов'ю. Ми готові разом в подальшому будувати Православну церкву України – церкву, яка служить і в подальшому служитиме інтересам українського народу. Я закликаю всіх православних українців до єднання» [13]. Важливо відмітити, що митрополит іде шляхом розбудови, за визначенням К. Говоруна, *громадянської релігії*, оскільки таку релігію «люди визнають добровільно» на відміну від *політичної релігії*, яку їм «нав'язують силою» [5, с. 20]. Митрополит Епіфаній наголошуючи на необхідності того, щоб усі українці були в «єдиній автокефальній православної церкві України», все ж зауважує, що процес приєднання до неї є поступовим і мирним. Маючи щирю віру в те, що «прийде той час, коли всі українці будуть в єдиній автокефальній православної церкві України», він переконаний,

що ті, хто до неї ще не приєднався знаходяться тимчасово в «духовній омані». Розуміючи Церкву, відповідно до вчення Православної Церкви, як Тіло Христове, він говорить: «адже не може бути тіло українським, а душа російською. Не може бути в Україні церкви, яка є частиною церкви, очільник якої благословляє вбивати українців» [12].

Архім. Кирило Говорун говорить про те, що існують політичні та справжні ортодоксії і розрізняє їх через тлумачення Церквою ідентичності. Зокрема, він вказує на те, що якщо «ідентичність щільно пов'язана з національною ідентичністю, відчуттям гордості та культурної вищості, підтримкою союзів між національними церквами та урядами, а також осмисленням Росії як оплоту в протистоянні із Заходом» [5, с. 18], вона є політичною ортодоксією. Він справедливо відмічає, що в такій ортодоксії відбувається розмежування «віри (вірувань) та етики (поведінки)» [5, с. 18]. Справжня ж ортодоксія потребує «балансу між вірою, етикою та ідентичністю» [5, с. 18].

В цьому контексті, варто відмітити, що в політичному богослов'ї митрополита Епіфанія знаходить своє розгортання тема свободи та відповідальності. Він наголошує на тому, що свобода є великим Божим даром, за який наразі народ України платить високу ціну. І через це на український народ покладається і велика відповідальність – «зберегти цей великий Божий дар свободи та незалежності та передати його наступним поколінням. Бо багато поколінь перед нами мріяли жити у своїй незалежній українській державі, мати свою українську православну церкву. Вони мріяли, вони віддавали свої життя. Протягом останніх десятиліть було покладено дуже багато на вівтар нашої незалежності» [12].

Водночас, проблема свободи, навіть коли говориться про військовий час, не розглядається митрополитом виключно в соціально-політичному контексті, як свободи від російської ідеології «руського міра», але, відповідно до вчення Церкви, в глибокому антропологічному контексті. У своїй проповіді в 14-ту неділю після П'ятидесятниці, митрополит Епіфаній наголошує на важливій духовній роботі кожного православного – переходу від рабства до свободи. Такий перехід можливий лише за умови щирої віри та великої надії. І це єдиний та правильний шлях до свободи. Митрополит наголошує: «Тому Церква знову і знову нагадує нам про силу Хреста Господнього – про переможну силу смирення і жертовної любові, які на хресті виявив наш Спаситель» [3].

Важливо відмітити, що смирення та любов є основоположними антропологічними чеснотами, через які людина-християнин в найбільшій мірою уподібнюється Богу. В любові людина відновлює свою втрачену природу, оскільки «любов виражається в безумовній повноті природної єдності, або єдиносутності, Божественних Лиць» [4, с. 242]. В такий спосіб, смирення та любов є необхідними умовами здійснення свободи, перемоги на внутрішнім, а отже, духовним рабством. В контексті політичного богослов'я, яке розвиває митрополит Епіфаній, ці дві чесноти є запорукою як внутрішньої перемоги людини, так і перемоги України у війні. Він наголошує на тому, що шлях до свободи є, безумовно, важким і тернистим, повним спокус. Водночас, «нікого нехай не спокушає та думка, яка отруювала свого часу серця синів Ізраїля – думка повернутися до Єгипту, до дому рабства, під ярмо фараона, який дасть їм за це шмат м'яса» [3]. Проводячи паралелі між далеким минулим Ізраїлю та сьогоденням України митрополит Епіфаній вдало вказує на вічну проблему людського духу – духовне рабство, яке невидимо може полонити як окрему людину, так і націю в цілому. Ця проблема є надзвичайно гострою в сучасному світі розвинених технологій ЗМІ, які маніпулюють людською свідомістю та світоглядом, будучи важливими інструментами інформаційної війни. Поразка в такій війні з неминучістю призводить до загибелі нації. Тому митрополит Епіфаній наголошує: «Нам немає вороття назад, до сучасного Єгипту мисленого, до тюрми народів і дому рабства – до російської імперії зла. Злий

кремлівський фараон манить до себе, нагадуючи, «як добре всі ми жили в радянському союзі, маючи дешеву ковбасу і смачне морозиво». Але слова фараона – отрута зміїна. І «русській мір», який він та його поплічники проповідують – ярмо рабське, яке несе смерть всякому, хто прийме його» [3]. Відтак, результат духовної та реальної перемоги на загальносуспільному та політичному рівнях великою мірою залежить і від внутрішньої духовної перемоги кожного окремого вірного.

Утверджуючи ідеї свободи митрополит Епіфаній наголошує на тому, що в Україні наразі є одна справжня українська Православна Церква. Він нагадує про тісний зв'язок віри із національною самосвідомістю та ідентичністю. І питання перемоги стосується насамперед питання того «чи ми будемо як окремих народ, як окрема нація, чи нас не буде» [12]. Православ'я стало тією ареною, тим полем, на якому протягом багатьох віків, а не останніх років відкритої війни Росії проти України, російські ідеологи намагалися знищити українську національну самосвідомість. Митрополит Епіфаній наголошує: «Питання і зараз стоїть досить гостро. Тому що ворог намагається нас знищити й поневолити. Ми живемо протягом останніх десятиліть після відновлення нашої державної незалежності в своїй українській державі, маючи свою єдино визнану автокефальну помісну православну церкву. Але ворог не воює останні два роки після повномасштабного вторгнення, він воює, щоб знищити нас і стерти з лиця землі не десять років, а протягом декількох століть. Але йому не вдалося знищити нас як народ, ми зберегли свою українську ідентичність. Ми зберегли свою мову, ми зберегли та відновили і державність, і автокефалію своєї помісної української православної церкви. Ми, як окремих народ хочемо жити у своєму мирному домі» [12].

В політичному богослов'ї митрополита Епіфанія спостерігається поєднання духовності та політики. Предстоятель ПЦУ став активним учасником громадського діалогу, сприяючи інтеграції духовних принципів у політичний процес. Його богословські погляди стали більш збалансованими, враховуючи потреби суспільства та конкретні виклики, які гостро стоять перед Україною.

Важливою частиною політичного богослов'я митрополита Епіфанія є формування позиції Церкви щодо інших релігійних спільнот. Позиція митрополита, в цілому, є суголосною позиції Вселенського Патріарха Варфоломія, який наголошує на необхідності віри у діалог. В основу діалогу, про який говорить Патріарх Варфоломій, покладено перш за все не вирішення тих чи інших релігійних, суспільних чи екологічних проблем, але чітке розуміння унікальності та особливості кожного учасника діалогу. Він наголошує на тому, що «діалог завжди є особистим, оскільки він передбачає взаємодію унікальних, незамінних особистостей, чи то християн, чи інших особистостей, чия ідентичність тісно пов'язана з їхніми індивідуальними, соціальними, культурними особливостями» [11].

Усвідомленню унікальності кожної особистості вчить і митрополит Епіфаній. У його проповіді у 30-ту неділю після П'ятидесятниці, перед Різдом Христовим він говорить про те, що у кожного є «особистий шлях до пізнання Христа і слідування за Христом» [15], що вказує на унікальну особисту неповторність призначення кожної людини. Водночас, митрополит наголошує на тому, що «у житті окремо кожного із нас, як весь навколишній світ відображується у одній малій краплі води – відображається вся історія людства» [15], що вказує на усвідомлення глибокої онтологічної єдності людства. Більше того, він підкреслює: «Сьогодні ми чуємо про родовід Спасителя, і цим не лише утверджуємося в істині Його втілення, хоча це теж важливо, бо підкреслює правдивість і повноцінність сприйняття Сином Божим людської природи. Але через цей родовід ми також отримуємо нагадування, що і кожен з нас теж належить до роду людського, від якого і Христос по плоті» [15].

Водночас, те, що дає підстави говорити про важливі елементи політичного богослов'я у баченні митрополита свідчить його позиція щодо представників Української Православної Церкви, як складової московського патріархату. Зокрема, в грудні 2019 року на питання про те, ким він вважає представників РПЦ, «колегами, братами чи антагоністами», він відповів: «З часом, я впевнений, можливо, навіть останньою, але і РПЦ буде змушена визнати автокефалію Української православної церкви. Тому ми і РПЦ є братами у Христі, і всі ми єднаємося навколо Христа – кожен у своїй помісній церкві, але загалом ми складаємо повноту вже єдиної Христової церкви» [17].

Але вже в 2023 році Митрополит Епіфаній говорить про те, що «Ми просто терпимо присутність Московського патріархату, якщо так сказати, бо вони не мають канонічного права перебувати на нашій канонічній території. Тобто відбувається певна канонічна аномалія. Але ви знаєте, ми неодноразово зверталися – і Архієрейський собор, і наші синоди, і я неодноразово наголошував – що закликаємо до діалогу без жодних передумов. Бо говорити про спілкування, про діалог і ставити передумови, тобто перешкоди, то ми ніколи не почнемо такого діалогу» [17].

В цілому митрополит Епіфаній наголошує на відкритості Церкви до діалогу, особливо коли ведеться мова про об'єднання православних в єдину помісну Православну Церкву України. Він не виключає такого діалогу також і з УГКЦ. У ефірі Еспресо TV він зауважив: «На зустрічі з Блаженнішим Святославом ми говорили про подальше поглиблення нашої співпраці. У цій співпраці ми прийдемо до діалогу, а вже діалог визначить, чи зможемо ми об'єднатися. Теоретично це в майбутньому можливо. Але це залежить від того, як ми будемо співпрацювати, підтримувати ці дружні стосунки, прагнути до єдності... У майбутньому всі православні мають об'єднатися в єдину Церкву» [7].

Якщо повернутись до визначених архієпископом Кирилом Говоруном ознак справжньої ортодоксії – баланс між вірою, етикою та ідентичністю, то можемо сказати, що політичне богослов'я митрополита Епіфанія демонструє необхідний баланс. Україна проходить наразі важливий історичний етап, від якого залежить і кінцевий результат – яким буде її майбутнє як держави і майбутнє її народу як нації, зрозуміло не без особливого місця у ньому і Церкви. Виключно важливу роль в цьому процесі відіграє релігійна самосвідомість народу, особливо православних вірних. Церква, виконуючи свою надприродну місію, скеровуючи людей до спасіння, не залишається осторонь і щоденних турбот її народу, його болю, страждання та радості. Витримуючи необхідний баланс між вічним і тимчасовим, митрополит Епіфаній формує український варіант політичного богослов'я, характерною ознакою якого є глибока віра, вірність традиції і на ґрунті цього усвідомлена патріотична позиція, вірність національній ідеї. Така Церква є живою Церквою, вона живе життям її народу, розділяючи його долю.

Трансформація богословських поглядів митрополита Епіфанія від морального богослов'я до політичного відображає глибоку інтеграцію релігійних і політичних вимірів в умовах військового конфлікту. Його провідна роль у формуванні діалогу та співпраці між різними соціальними групами свідчить про важливість духовного лідерства у забезпеченні миру, солідарності та гармонії в суспільстві.

Список використаної літератури

1. Арістова А.А. Вплив глобалізації на геополітичні процеси. // *Георелігійні процеси і конфесійні трансформації в Україні: колективна монографія* / За заг. ред. О. Сагана. К.: Світ Знань, 2023. 318 с.
2. Архімандрит Кирило (Говорун). Риштування Церкви: вбік пост структуральної еклезіології / перекл. з англ. Олексій Панич. Київ: Дух і Літера 2019. 312 с.

3. Від Рабства до Свободи: Проповідь Митрополита Епіфанія. Тернопільська Єпархія Української Православної Церкви (ПЦУ). URL: <https://uapc.te.ua/vid-rabstva-do-svobody-propovid-mytropolita-epifaniya/>
4. Гаврилюк Т.В. Людина в християнській антропології ХХ–ХХІ століття. Монографія. К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 334 с.
5. Говорун К. Політичне православ'я: доктрина, що розділяє Церкву. Переклад Олексій Панич, Київ: Дух і Літера, 2018. 152 с.
6. Горкуша О. Вплив контекстуальних трансформацій на горизонт релігійних сподівань у зміненому світоглядному ландшафті. // *Георелігійні процеси і конфесійні трансформації в Україні: колективна монографія* / За заг. ред. О. Сагана. К.: Світ Знань, 2023. 318 с.
7. Епіфаній назвав об'єднання ПЦУ з УГКЦ «теоретично можливим». ЛВ.ua. Дорослий погляд на світ. URL: https://lb.ua/society/2019/05/12/426629_epifaniy_nazval_obedinenie_ptsu.html
8. Климов О. Основні тенденції сучасної трансформації правових засад вітчизняного законодавства стосовно свободи совісті та релігійних організацій як відображення нового місця релігії та церкви в українському соціумі. Релігійна свобода: свобода релігії і національна ідентичність: світовий досвід та українські проблеми. К.: РПУ, 2002. С. 15–22.
9. Конфесійна та церковна належність громадян України (січень 2020 р.). Разумков центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/konfesiina-ta-tserkovna-nalezhnist-gromadian-ukrainy-sichen-2020r>
10. Митрополит Епіфаній: Духовне Керівництво на шляху Гідності та Визволення. Ставропігійна парафія Святих Жон-Мироносиць УПЦ (ПЦУ). URL: <https://p-uapc.te.ua/povunp/mytropolyt-epifanij-duhovne-kerivnyctvo-na-shlyahu-gidnosti-ta-vyzvolennya/>
11. Міжконфесійний Діалог та Роль Віри: Промова Вселенського Патріарха Варфоломія. Православна Церква України. URL: <https://patriarchia.org.ua/news/mizhkonfesiijnj-dialog-ta-rol-viry-promova-vselenskogo-patriarha-varfolomiya/>
12. Моргу І., Савицька Д., Качуровська Д. «Не може бути тіло українським, а душа російською»: основні тези проповіді митрополита ПЦУ Епіфанія на Тернопільщині. Суспільне: Новини. URL: <https://suspilne.media/650522-ne-moze-buti-tilo-ukrainskim-a-dusa-rosijskou-osnovni-tezi-propovidi-mitropolita-pcu-epifania-na-ternopilsini/>
13. Орлова В. Бажати смерті ворогу та вбивати російських окупантів не гріх – глава ПЦУ. УНІАН Інформаційне агентство. URL: <https://www.unian.ua/society/bazhati-smerti-voroguta-vbivati-rosijskih-okupantiv-ne-grih-glava-pcu-epifaniy-novini-ukrajini-11743048.html>
14. Палінчак М.М., Громовчук М.В. Моделі державно-церковних відносин у сучасній правовій практиці: конституційно-правовий аспект. Конституційно-правові академічні студії № 1. 2015. С. 25–34. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/50291/1/kras_2015%20%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%87%D0%B0%D0%BA%20%D0%9C.%D0%9C.%20%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9C.%D0%92..pdf
15. Проповідь Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Епіфанія у тридцять п'ять неділю після П'ятидесятниці, перед Різдом Христовим. Православна Церква України. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/yakumu-b-riznyumu-usi-my-ne-buly-odnak-skladayemo-odne-tsile-yedynyj-rid-lyudskij-zarady-spasinnya-yakogo-syn-bozhij-stav-takozh-i-synom-lyudskym-mytropolyt-epifanij/>
16. Смицьнюк П. Політичне богослов'я Шептицького: закон заміщення. Наукові записки УКУ: Богослов'я. Вип. 9. 2022. С. 49–73. URL: https://nz-theology.ucu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/04_pavlo-smysnyuk-1.pdf
17. Червоненко В., Хоменко С. Епіфаній: брати з РПЦ будуть змушені визнати нашу автокефалію. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50666028>

TRANSFORMATIONS OF THE THEOLOGICAL VIEWS OF METROPOLITAN EPIFANIY OF KYIV AND ALL UKRAINE IN TIME OF WAR: SEARCH FOR SPIRITUAL SUPPORT IN A CRISIS ERA

Vasyl Lozovytskyi

*Volyn Orthodox Theological Academy, Faculty of Theology,
Department of Scripture and Theology
Hradnyi Uzviz str., 5, 43025, Lutsk, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0001-5645-4309>*

War, regardless of its context or time, always attracts the attention of not only politicians and military but also religious thinkers. In today's world, full of various challenges and conflicts, theological search is an important component of the spiritual foundations of life. In times of war and conflict, they become a subject of particular interest and rethinking. This period of uncertainty and stress makes us think more deeply about questions of faith, the meaning of life, and moral values. As a result, theological concepts are in the spotlight, and thus help people find inner support and moral recovery in the face of military aggression. The proposed article is devoted to the study of the transformations that take place in theological searches, in particular in the theology of Metropolitan Epifaniy, during the war, when society as a whole and individuals locally experience profound changes in their inner worldview and perception of the spiritual, as well as significant shocks in their tumultuous everyday life.

The article analyzes the political theology of Metropolitan Epifaniy. It is shown that its emergence and development is a reaction to the socio-political processes of modern Ukraine, marked by the need to form the national identity of the nation, as well as a response to the war of Ukrainians against the Russian invaders. It is proved that the important categories of his political theology are freedom, responsibility, openness to dialogue and a call for unity. It is noted that Metropolitan Epifaniy considers the unity of all Orthodox Christians in the future to be a completely achievable end result. The characteristic features of this theology are deep faith, loyalty to tradition, and a patriotic position, which is reflected in the living unity of the Church with the life of the people and its destiny.

The analyzed transformation of Metropolitan Epifaniy's theological views from moral theology to political theology reflects the deep integration of religious and political dimensions in the context of military conflict. His leading role in fostering dialogue and cooperation between different social groups demonstrates the importance of spiritual leadership in ensuring peace, solidarity, and harmony in society.

Key words: political theology, Metropolitan Epiphanius, freedom, faith, dialogue, unity.